משלוח מנות

מגילה דף ז עמודים א-ב יעקב פלג

מסכת מגילה דף ז עמוד א

רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא, שלח ליה:

דף ז עמוד ב

קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים. רבה שדר ליה למרי בר מר ביד אביי מלא טסקא דקשבא, ומלי כסא קמחא דאבשונא. אמר ליה אביי: השתא אמר מרי: אי חקלאה מלכא ליהוי - דיקולא מצואריה לא נחית. הדר שדר ליה איהו מלא טסקא דזנגבילא, ומלא כסא דפלפלתא אריכא. אמר אביי: השתא אמר מר: אנא שדרי ליה חוליא ואיהו שדר לי חורפא. אמר אביי: כי נפקי מבי מר הוה שבענא, כי מטאי להתם קריבו לי שיתין צעי דשיתין מיני קדירה, ואכלי בהו שיתין פלוגי. ובישולא בתרייתא הוו קרו ליה צלי קדר, ובעאי למיכס צעא אבתרה. אמר אביי: היינו דאמרי אינשי: כפין עניא ולא ידע. אי נמי: רווחא לבסימא שכיח. אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי.

<u>משלוח מנות</u>

א. משלוח המנות של רבי יהודה נשיאה

רבו הגרסאות במשלוח מנות זה ובתגובה אליו. רבי אברהם מן ההר כותב:

"ה"ג קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות. דהכא תרי מנות איכא", אולם לפי זה קשה להבין מה החידוש, אלא אם כן השמיענו שמשקה נחשב מנה. בירושלמי מעשה זה נשנה בשני שלבים:

"ר' יודן נשייא שלח לרבי הושעיה רבה חדא עטם וחד לגין דחמר. שלח וא"ל: קיימת בנו [אסתר ט כב] ומתנות לאביונים. חזר ושלח ליה חד עיגל וחד גרב דחמר. שלח וא"ל: קיימת בנו [אסתר ט כב] ומשלוח מנות איש לרעהו[1]". לפי זה יתכן שנחלקו התלמודים בשאלה האם משקה יכול להיחשב כאחד משני המינים. לפי סוגייתנו משקה נחשב, וכך נוקט בתרומת הדשן[2] להלכה. כן פוסקים גם הט"ז[3] והמ"ב[4].

לעומת זאת, רבנו חננאל גרס גם בסוגייתנו, שרבי אושעיא הזכיר בתגובתו רק מתנות לאביונים: "קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים כלומר נתינת אביונים נתת לי **מנה אחת** והיא הירך. חזר שלח לו עגל[5] וג' קנקני יין". לגרסה זו משמע שסוגייתנו מסכימה שיין איננו נחשב, ורק תוספת העגל למנה הקודמת השלימה

---

[1] תלמוד ירושלמי מסכת מגילה פרק א סוף הלכה ד.

[2] סימן קיא.

[3] ט"ז על שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצה אות ד.

[4] ס"ק יח.

[5] והוא כנראה מין בשר אחר מן הירך ששלח קודם. (על פי ערוך השולחן אורח חיים סימן תרצה סעיף יד) ואלי די בחלקים שונים של עגל.

את משלוח המנות. על פי דרכנו למדנו "שאין חיוב לשלוח את שתי המנות בבת אחת[6]". לדעת הריטב"א יין נחשב מנה, והצורך בשני השלבים נבע ממעלת הנותן: "לא היתה יקרה התשורה בעיניו, ואמר שאינה מתנה לאדם **כמוהו, ולא יצא** ידי חובת משלוח מנות איש לרעהו. הדר שלח ליה- כלומר רבי יהודה נשיאה גופיה- עגלא תליתאה ותלת גרבי יין. שלח ליה: קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו, כלומר שזו התשורה הראויה לך".

"גרסה אחרת בסוגיה לבעל השאלתות[7], לפיה רבי אושעיא הוא ששלח בתחילה ירך ויין לרבי יהודה נשיאה, וקיים בכך מצוות משלוח מנות, ורבי יהודה נשיאה החזיר לו עגל וחביות יין, וקיים בכך מצוות מתנות לאביונים. הנצי"ב[8] מבאר שמהרישא יש ללמוד שמשקה נחשב למנה, ומהסיפא יש ללמוד שכאשר נותן לעני אחד שתי מנות – יוצא ידי חובת משלוח מנות, וגם ידי חובת מתנות לאביונים. בעל טורי אבן מסתפק בדבר[9], ובעל שדי חמד[10] מוכיח מדברי הפרי חדש שסובר שאינו מקיים את שתי המצוות בבת אחת[11]".

ב. מחליפי המנות והנלמד מכך

הגמרא מספרת כי אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין היו מחליפים ביניהם סעודות. רש"י מפרש: "זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשניה סועד חברו עמו". לעומת זאת הר"ן[12] מסביר: "שלא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלח לחבירו ולהשאיר לעצמו, והיו שולחין כל סעודתן זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים משלוח מתנות". כן נראה שהבין גם הרמב"ם: "כיצד חובת סעודה זו? שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו, ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות. וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות ... לחבירו שנאמר אסתר ט' ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד, וכל המרבה לשלוח לריעים משובח, **ואם אין לו** מחליף עם חברו זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו כדי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו[13]".

הלחם משנה מקשה על דברי רש"י: "אם כן לא היה מקיים מצוות משלוח מנות אלא אחד מהם... ולי נראה לתרץ דהיו עושין כך: זה היה נותן סעודתו לחברו במתנה בשנה זו, ואחר שהיה שלו, אז חברו כשהיה נותן לו מאותה סעודה.. נמצא שגם הוא נותן לו". הב"ח מחדש שלפי רש"י, סעודה היא אלטרנטיבה ראויה למשלוח מנות:

"כיון ד**טעם משלוח מנות הוא כדי שיהא שמח ושש עם אוהביו וריעיו** ולהשכין ביניהם אהבה ואחוה וריעות, אם כן אם יסעוד אחד עם חבירו ורעהו הרי הם בשמחה ובטוב לב משתה יחד.

---

[6] בירור הלכה דף ז עמוד א ציון ג. אבל לכתחילה יש לחוש לדעות כף החיים (אות לו), והחיד"א בככר לאדן (כא עמוד ב), שיש לשלוח שתיים בבת אחת, שכן רבי יהודה נשיאה הקפיד לכלול שתי מנות במשלוח השני.

[7] שאילתא סז.

[8] העמק שאלה סעיף י.

[9] מסקנתו: "אי אפשר לקיים ב' מצות הללו אלא ע"י ג' בני אדם ב' מהן אביונים ואח' בין עשיר ובין אביון".

[10] מערכת פורים סימן ז.

[11] בירור הלכה.

[12] בחידושים.

[13] רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ב הלכה טו.

ופטורים הם מעתה מחיוב משלוח מנות .. ולפי זה אין צריך לפרש כלל שהיו עניים ,אלא אפילו בעשירים כן הדין אלא שהמה היו אוהבים זה את זה ביתר עוז והסכימו שטוב ויפה להם לשבת אחים יחד בסעודת פורים בשמחה ובטוב לב משתה כברכת ה' אשר נתן להם. כן נראה לי דעת רש"י ומקובל לע"ד משאר פירושים שנאמרו בו[14]". כן כתב גם במנות הלוי[15]להלכה פסק המגן אברהם: "מי שאוכל על שלחן חבירו ולא הכין לו כלום פטור מלשלוח מנות וכ"מ קצת ברש"י גבי מחלפי סעודתייהו להדדי ומ"מ צ"ע (עמ"ש סי' תרפ"א סס"ו) וטוב להחמיר[16]". יתכן שישנה גם משמעות לשם האב המשותף:

"שהיו **אחים** סמוכין על שלחן אביהם. וקמ"ל, דאע"ג דאורח אסור ליתן סעודתו במתנה לאחר, דבעה"ב יהיב לי' למיכל ולא למיתבי' לאחריני -מ"מ להחליף סעודתי' אהדדי שרי, ולפ"ז אפשר דצריך **להתנות** לשלוח לו גם הוא כדמשמע לשון מחלפי, מיהו צ"ע במתנה כן בפירוש אם יוצאין בו דין מנות ולכן נראה דלאו דווקא שהתנה כן אלא דידע שישלח לו גם הוא וסמך ע"ז[17]".

"במשנ"ב (סי' תרצ"ה סקי"ח) הביא שהגאון בעל ערוך לנר בספרו בנין ציון נסתפק אי משלוח מנות בעינן דוקא שישלח על ידי שליח, או דלאו דוקא הוא, ויכול להביא גם ע"י עצמו, עיין שם. והגר"ח מבריסק הביא ראי' דיכול להביא ע"י עצמו, מהא דאמרינן הכא דמחלפי סעודתייהו אהדדי, ופירש"י זה אוכל אצל חבירו וכו'. **הרי שאף שלא שלח ע"י שליח מקיים בזה מצות משלוח מנות.** אמנם ברמב"ם (פ"ב מהל' מגילה הט"ו) כתב: זה **שולח** סעודתו לזה וזה שולח סעודתו לזה עכ"ל, ומשמע דבעינן שליחות דוקא[18]".

הט"ז סבור שמהלכות הלוואה שנינו כאן, ויוצא לו חידוש לחומרה דווקא כאשר מחליפים מנות באותו יום פורים עצמו: "נלע"ד לרש"י הוה רבותא בזה שהיו אומרים בפירוש שזה יאכל עם זה ואח"כ להיפוך, וה"א **דהוה כמו הלואה ואין כאן מנות דהוא מתנה דוקא - קמ"ל דאפ"ה היו יוצאים** . דהיינו שבשנה זו יצא זה שמזמין לחבירו וחבירו **היה שולח לאיש אחר** ולשנה שניה היה להיפוך. אלא שיש לדקדק למה לא פירש"י באמת הכל על שנה אחת ושניהם יצאו? ואפשר לומר **דבזה הוה באמת הלואה גמורה** כיון שנראה לכל שתיכף מקבל תשלומין והיה תנאי ביניהם משא"כ אם היו בשני שנים לא היה נראה כמו תשלומין בשנה זו ולא בזו[19]" . לדעת החתם סופר השאלה אם הסמוך על שולחן אחר חייב, היא נפקא מינא בין טעמי משלוח מנות, וכפי שיבואר:

---

[14] ב"ח אורח חיים סימן תרצה אות ו .

[15] פרק ט פסוק טז. הובא בשו"ת חתם סופר סימן קצו.

[16] שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצה אות ד.

[17] שפת אמת.

[18] דף על הדף מגילה דף ז עמוד ב.

[19] ט"ז אורח חיים סימן תרצה אות ד.

"אי הטעם למלאות חסרון סעודתו של חברו, כיון שהוא עצמו סמוך על שולחן אחרים פטור מזה, ואי טעמא משום אהבת רעים, גם הסמוך על שולחן אחר חייב[20]".

ג. טעמי משלוח מנות והנפקא מינות

כבר הבאנו את דברי הב"ח, שמטרת משלוח מנות היא לגרום אחווה ורעות. בתרומת הדשן[21], הביא נימוק אחר: שאלה: בני אדם השולחים לחביריהם בפורים חלוקים וסדינים וכה"ג, יוצאים ידי משלוח מנות או לאו?

תשובה: יראה דאין יוצאים בהן דנראה טעם דמשלוח מנות הוא **כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה** כדינא. כדמשמע בגמ' דאביי בר אבין ורב חנינא בר אבין הוו מחלפים סעודותייהו בהדדי, ונפקי בהכי משלוח מנות. אלמא דטעמא משום סעודה היא. ותו, נראה דלא אשכחן בשום מקום דמיקרי מנות אלא מידי דמיכלי או דמשתי. וכן דקדק הרמב"ם בלשונו שכתב וחייב לשלוח שתי מנות של בשר או שתי מיני תבשיל או שתי מיני דאוכלים.

נפקא מינות בין הטעמים: *כששולח דברים שאינם מאכל. * כשהחבר מסרב לקבל, שחיבת נתינה יש כאן, אוכל לסעודה אין כאן. * הסמוך על שולחן אחרים לסעודה, שאיננו זקוק לסעודה אך לאחווה ורעות זקוק ככולנו. *האם זמן משלוח מנות צמוד ליום הסעודה. * משלוח אנונימי שיש בו שמחה אך לא רעות. *משלוח לפני פורים, שמועיל לסעודה אך לא יוצר שמחה ורעות ביום החיוב.

כתב הרמ"א כמה פסקים הקשורים לשאלה זו: : "כתב מהרי"ל (הל' פורים סי' טו עמ' תל) דטוב לשלוח מיני מאכל ומשקה דדברים אחרים אינם קרויים מנות וכן כתב בתרומת הדשן סימן קי"א וכתב עוד דאם שלח דברים אחרים לא יצא[22]".

"2.יש לשלוח מנות ביום ולא בלילה (מדברי הרא"ש פ"ק דמגילה); 3.ואם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם, או מוחל לו, יצא. 4.ואשה חייבת במתנות לאביונים ומשלוח מנות, כאיש[23]. על חיוב אישה מעיר המגן אברהם: "לא ראיתי נזהרין בזה. ואפשר דדוקא באלמנה אבל אשה שיש לה בעל- בעל' משלח בשבילה לכמה בני אדם. ומ"מ יש להחמיר[24]". בערוך השולחן הכריע בבירור: "אפילו יש לה בעל- אינה נפטרת בשל בעל. דזהו מצוה דרמי עליה.. נשי דידן נזהרות ושולחין מנות[25]". מכל מקום פסקי הרמ"א מורים שמשלוח מנות הוא צורך סעודה, לפיכך יש לקיימו ביום ובאוכל. אלא שיש לבאר " איך פסק אם מחל לו פטור? הא לזה הטעם לא מהני מחילה ונמצא מזכה שטרא לבי תרי[26]". הציע בפשטות .הרב אשר וייס: "אף שלא נתקיים

---

[20] שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן קצו.

[21] סימן קיא.

[22] דרכי משה הקצר אורח חיים סימן תרצה אות ז.

[23] רמ"א אורח חיים סימן תרצה סעיף ד.

[24] מגן אברהם סימן תרצה ס"ק יד.

[25] ערוך השולחן אורח חיים סימן תרצה סעיף יח.

[26] שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן קצו.

טעם המצווה על ידו מ"מ יצא ידי חובתו, דלא חייבוהו חכמים אלא לשלוח, ואין בידו להבטיח שחברו יקבל".

זמן משלוח מנות וזמן הסעודה צמודים הם. כתב המאירי[27]: "יד שחל להיות בשבת סעודת פורים התבאר שם גם כן שמאחרין ולא מקדימין ... **שהרי משלוח מנות היה נדחה**". וכן פסק בשו"ע: "טו שחל להיות בשבת יום חמשה עשר שחל להיות בשבת ... אין עושים סעודת פורים עד יום אחד בשבת[28]".

גם הממקם את הסעודה בשבת, מצמיד לה משלוח מנות:

"וה"ה ממילא ששילוח מנות גם ביום א' בשבת. והנה מהר"ל חביב האריך להוכיח דבבלי שלנו אין סובר כן ודעתו שהסעודה היא בשבת ועשה כן מעשה בירושלים וגם משלוח מנות בשבת כי **המנות הם מהסעודה**. והרדב"ז ח"א סימן קמ"ז פסק כהש"ע[29]". השלכה נוספת היא משלוח מנות אנונימי:

"מי ששולח מנות לרעהו ואין המקבל יודע מי שלח לו, אם יוצא המשלח מצות משלוח מנות- לפום רהיטא נ"ל דתלי' בטעמא: לטעמא דתה"ד.. כדי למלאות חסרון מי שאין לו, מסתבר דיוצא גם כשאין חבירו יודע מי ששלח לו סוף כ"ס הגיע לתכלית המכוין ויש **מצוה ביותר** כעין מצות צדקה דאמר ר"ח: ה"ד מצות צדקה? שא"י ממי נטלה כדי שלא לבייש, אבל לטעמא משום חיבה שלום וריעות וכן משמע לשון איש לרעהו בוודאי **א"י כשאין המקבל יודע מי המשלח, דאין שלוח כזה דרך חיבה וריעות** ואינו מקרב לבבות, וכיון שהחזקנו דינו של הרמ"א דיוצא כשאין מקבלו וכטעמא דמ"מ משום חבה וריעות, ממילא נשמע דא"י כשאין המשלח יודע מי שלח לו[30]".

"ויש להסתפק בששלח מנות לרעהו שבמרחקים קודם פורים, והגיע לו בפורים. יש מי שאומר שיצא (באר היטב ס"ק ח בשם י"א) ולי נראה דלא יצא, דבעינן משלוח מנות בפורים עצמו. ועוד דהא עיקר .. הוי משום שמחה, ואיזו שמחה היא לו עתה מה ששלח מקודם[31]? ללמדנו ששמחה היא התחדשות...

סיכום	טעם	נתינת מה שאינו אוכל	מקבל שמסרב	אשה	יד בשבת	טו בשבת	למי לתת?	שלח לפני פורים
תרומת הדשן	שיהיה לסעודה	לא יצא	הרב אשר וייס: יתכן שיצא!		נדחה ליום ראשון	נדחה ליום ראשון	עני	יצא[32]

[27] דף ה עמוד א.

[28] שולחן ערוך אורח חיים סימן תרפח סעיף ו.

[29] משנה ברורה סימן תרפח ס"ק יח.

[30] שו"ת כתב סופר אורח חיים סימן קמא.

[31] ערוך השולחן, תרצ"ה יז.

[32] באר היטב.

מנות הלוי	להרבות אחוה	לפי טעם זה- אולי יצא!	רמ"א: יצא ידי חובה	רמ"א: חייבת	ראשון. קשה לומר שיחלוק על ראשונים[33]	ביום ששי עם מתנות לאביונים[34]	חבר. "ליכא למימר רק לעני דהא מתנות לאביונים הוי מצווה בפני עצמה[35]".	מחלוקת באר היטב וערוך השולחן.

אולי יש להחמיר לצאת ידי שני הטעמים בכל מקרה:

,אי בדידי תליא, נראה דאין סתירה בין שני הטעמים, ודברי המנת-הלוי (שכתב שמשלוח מנות משום שמחה) **מוסיפים** על דברי תה"ד ולא חולקים עליהם[36]".

שיעור זה נכתב לראשונה עבור מגידי השיעור של מעלה.

[33] הרב אשר וייס. https://minchasasher.com/he/shiur/%d7%a4%d7%a8%d7%a9%d7%94-%d7%a9%d7%99%d7%a2%d7%95%d7%a8%d7%99%d7%9d/mishloach-manot-5773/

[34] חזון איש קנה ב.

[35] ערוך השולחן סימן תרצ"ה סעיף יג.

[36] הרב אשר וייס .